NETIESIOGINĖS TYČIOS IR NUSIKALSTAMO PASITIKĖJIMO ATRIBOJIMO PROBLEMOS

Emil Oberlian

Mykolo Romerio universiteto Teisės mokykla

E. paštas ugurbonaite@stud.mruni.eu

Kuratorius doc. dr. Tomas Girdenis

E. paštas girdenis@mruni.eu

Santrauka. Šioje publikacijoje analizuojamas netiesioginės tyčios ir nusikalstamo pasitikėjimo intelektualinio momento turinys, jo atribojimo kriterijai nusikalstamose veikose prieš kitą žmogų: jo sveikatą ir gyvybę. Neretais faktinė riba tarp šių kaltės rūšių yra labai nežymi, todėl tinkamas kaltės turinio nustatymas sudaro prielaidą teisingai kvalifikuoti asmens įvykdytą nusikalstamą veiką. Remiantis doktrina ir teismų praktika straipsnyje nagrinėjama: kokias nusikalstamos veikos aplinkybes turi suvokti asmuo norėdamas konstatuoti, kad jis suvokė daromos veikos pavojingą pobūdį, kokie kriterijai patvirtina, kad asmuo veikos darymo metu suvokė daromos veikos rizikingumą. Be to, straipsnyje nagrinėjama Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika: požymiai, kurie, teismų nuomone, liudija veikos pavojingo pobūdžio ar rizikingumo suvokimą, kaip vertinamos asmens psichinis santykis nusikalstamose veikose žmogaus gyvybei ir sveikatai, kai naudojamas ne intensyvus smurtas. Atlikus teismų praktikos analizę paaiškėja, kad teismai neretai daro klaidas vertinant ir nustatant veikas padariusių asmenų kaltės turinį. Antroje straipsnio dalyje nagrinėjamas antras intelektualiojo kaltės momento elementas – padarinių numatymas. Autoriaus nuomone, padarinių numatymas yra vienas iš turiningiausių kaltės elementų, lemiančių veiką padariusio asmens kaltės formą ir rūšį. Tinkama šio požymio analizė ir vertinimas yra itin

svarbus nustatant veiką padariusio asmens kaltę, ypač nusikalstamose veikose, kuriose kaltinamasis panaudoja ne itin intensyvų smurtą.

Reikšminiai žodžiai: tyčia, neatsargumas, netiesioginė tyčia, nusikalstamas pasitikėjimas, pavojingo pobūdžio suvokimas, veikos rizikingumo suvokimas, padarinių numatymas.

Įvadas

Kaltė, kaip vienas iš pagrindinių nusikalstamos veikos sudėties požymių, taip pat būtinoji baudžiamosios atsakomybės sąlyga dėl jos pažinimo ypatumų neretai vadinama vidine arba nematoma nusikalstamos veikos puse. Kadangi kaltė apibūdina procesus, vykstančius nusikalstamą veiką padariusių asmenų galvoje (psichikoje), mokslininkai laikosi nuomonės, kad kaltė yra subjektyviosios nusikalstamos veikos pusės šerdis.

Kaltės pažinimo pagrindą sudaro dviejų kaltės momentų nustatymas – intelektualus ir valinio momentų. Įvairūs įstatyminiai intelektualinio ir valinio elementų deriniai formuoja dvi kaltės formas, t. y. tyčią ir neatsargumą, kurios pagal Baudžiamojo kodekso (toliau – BK) 15 ir 16 straipsnius yra skirstomos į kaltės rūšis. BK įtvirtinti kaltės rūšių apibrėžimai tikrai nėra tobuli ir neatskleidžia visos kaltės rūšių koncepcijos, todėl aiškinant minėtų kaltės formų ar jų rūšių formuluotes ir pritaikant jas konkrečiuose situacijose kyla nemažai neaiškumų ir abejonių. Netiesioginės tyčios ir nusikalstamo pasitikėjimo atribojimo problema yra, ko gero, viena iš aktualiausių ir sudėtingiausių tiek teisės doktrinoje, tiek teismų praktikoje. Apie kaltę ir jos turinio vertinimą iš baudžiamosios teisės pozicijų rašė nemažai autorių – S. Bikelis, V. Piesliakas, T. Girdenis, J. Šukytė ir kiti autoriai.

Tyrimo *objektas* – netiesioginės tyčios ir nusikalstamo pasitikėjimo intelektualiojo momento turinys ir kriterijai, kuriais remiantis motyvuojamas vienos ar kitos kaltės rūšies būvimas.

Tyrimo *tikslas* – remiantis teisės doktrina ir teismų praktika nusikalstamose

veikose žmogaus sveikatai ir gyvybei identifikuoti pagrindines šių kaltės rūšių nustatymo problemas.

Siekiant užsibrėžto tikslo keliami šie *uždaviniai*: 1) remiantis teisės doktrina ir teismų praktika atskleisti BK nurodytų netiesioginės tyčios ir nusikalstamo pasitikėjimo apibrėžimų atotrūkius; 2) atsakyti, ar asmuo nusikalstamos veikos padarymo ar darymo metu visais atvejais gali suvokti daromos nusikalstamos veikos objektą, kokią įtaką tai turi asmens psichiniam santykiui su daroma veika; 3) nustatyti, kokias kriterijai remiantis galima padaryti išvadą apie tai, kad asmuo suvokė daromos veikos pavojingumą ar rizikingumą; 4) išnagrinėti teismų praktiką nusikalstamose veikose žmogaus sveikatai ir gyvybei, kai prieš nukentėjusįjį panaudojamas ne itin intensyvus smurtas.

Straipsnio temai atskleisti taikyti dedukcijos, lyginamasis, sisteminės analizės, analitinis, kritinis metodai.

1. Veikos pavojingo pobūdžio suvokimo samprata ir jo nustatymo kriterijai

Pirmoji intelektualiojo kaltės momento dedamoji – tai daromos veikos pavojingo pobūdžio suvokimas. Įstatymų leidėjas BK veikos pavojingo pobūdžio suvokimą (jo laipsnį) atskirose kaltės rūšyse apibrėžia labai abstrakčiai ir net klaidinančiai dėl kelių priežasčių: 1) BK 16 straipsnyje nenurodoma neatsargios kaltės rūšių (nusikalstamo pasitikėjimo ir nerūpestingumo) veikos pavojingo pobūdžio suvokimo laipsnio, ar jis tapatus tyčinės kaltės rūšių (tiesioginės ir netiesioginės) pavojingo pobūdžio suvokimui ar ne; 2) sistemiškai aiškinant BK 16 straipsnio 2 dalyje nurodytą nusikalstamo pasitikėjimo apibrėžimą galima prieiti prie klaidingos išvados, kad ir netiesioginės tyčios, ir nusikalstamo pasitikėjimo pavojingo pobūdžio suvokimo laipsnis yra vienodas; 3) lingvistinis BK 15 ir 16 straipsnių aiškinimas lemia klaidingą prielaidą, kad pats kaltininkas privalo

vertinti padarytą veiką kaip pavojingą ar nepavojingą[1]; 4) BK nenurodo, kokiais kriterijais remiantis būtų galima tinkamai įvertinti, ar asmuo suvokė daromos veikos pavojingumą ar ne.

BK 15 straipsnio 3 dalyje nurodoma, kad *nusikaltimas ar baudžiamasis nusižengimas yra padarytas netiesiogine tyčia, jeigu jį darydamas asmuo suvokė pavojingą nusikalstamos veikos pobūdį*[2]. O BK 16 straipsnio 2 dalyje nustato, kad *nusikaltimas ar baudžiamasis nusižengimas yra padarytas dėl nusikalstamo pasitikėjimo, jeigu jį padaręs asmuo numatė, kad dėl jo veikimo ar neveikimo gali atsirasti šiame kodekse numatyti padariniai*[3]. Anksčiau minėta, kad BK 15 ir 16 straipsniuose numatytos atskirų kaltės rūšių formuluotės nėra tobulos, todėl aiškinantis veikos pavojingo pobūdžio suvokimo esmę būtina remtis doktrinos ir teismų praktikos išaiškinimais.

Teisės teorijoje ir teismų praktikoje sąvoka „pavojingas pobūdis“ aiškinama kaip vienas iš nusikalstamos veikos pavojingumą apibūdinantis elementas. Veikos pavojingumo pobūdį lemia vienintelis kriterijus – tai vertybės, į kurias kėsinamasi vertingumas[4]. Pavyzdžiui, kontrabanda skiriasi nuo iššaginimo ar nuo vagystės pavojingumu, kurį lemia skirtingas veikos objektas[5]. Atsižvelgiant į tai, Aukščiausiojo Teismo praktikoje pavojingo nusikalstamos veikos pobūdžio suvokimas aiškinamas kaip *kaltininko supratimas, kad jis savo veika kėsinasi (sudaro realų pavojų) į įstatymo saugomas vertybes ir ši veika tiek pavojinga, kad gali sukelti sunkius padarinius*[6]. Iš pirmo žvilgsnio toks LAT išaiškinimas yra logiškas ir atitinkantis veikos pavojingo pobūdžio sampratą. Tačiau iškyla klausimas: ar

1 Gintarė Stasiulytė, „Netiesioginės tyčios ir nusikalstamo pasitikėjimo atribojimo problemos“ (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2017), 23.

2 „Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas“, Valstybės žinios, 2000-10-25, Nr. 89-2741.

3 *Ibid*.

4 Vytautas Piesliakas, *Lietuvos Baudžiamoji Teisė, 1 knyga* (Vilnius: Justitia, 2009), 131.

5 *Ibid*.

6 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. gruodžio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-498-746/2015“; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2016 m. lapkričio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-193-895/2016“; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2020 m. liepos 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-54-628/2020“.

nusikalstamą veiką darantis asmuo visais atvejais suvokia, kokią vertybę pažeidžia ar sudaro realų pavojų? Tikriausiai, kad ne. Abejotina, kad kiekvienas žmogus, norintis papirkti valstybės tarnautoją, suvokia, kad tokia veika jis pažeidžia tokius teisinius gėrius kaip valstybės tarnyba (jos principus) ir viešasis interesas. Iš kitos pusės, sunku patikėti, kad asmuo, suduodamas vieną smūgį peiliu, nesuvokia savo veikos pavojingumo žmogaus sveikatai ar net gyvybei. Problema ta, kad tam tikras BK specialiosios dalies straipsnių saugomas vertybes gali suvokti tik pakankamai plataus akiračio ir socialiai išprusę asmenys. Teisės doktrinoje nuomonės skiriasi ir vieni autoriai pasisako už objekto suvokimo įtraukimą į tyčios turinį, kiti nusikalstamo veikos objekto suvokimui teikia reikšmės tik tada, kai objektas tiesiogiai nurodomas straipsnio dispozicijoje[7]. Vis dėlto, remiantis pavojingo pobūdžio termino samprata ir Aukščiausiojo Teismo išaiškinimais, gali išplaukti logiška išvada, kad asmuo negali suvokti veikos pavojingo pobūdžio, jeigu nesuvokia tiesioginės vertybės, kuriai keliamas pavojus. Tačiau tai nėra tiesa. Sprendžiant veiką padariusio asmens pavojingo pobūdžio suvokimo laipsnį neapsiribojama vieno objektyvaus požymio analize ir vertinimu, bet žiūrima į visą nusikalstamos veikos aplinkybių visumą.

V. Piesliakas nurodo, kad pavojingą daromos veikos pobūdžio suvokimą apima dviejų momentų suvokimas: 1) faktinių daromos veikos aplinkybių, t. y. objektyviųjų inkriminuojamos nusikalstamos veikos sudėties požymių suvokimas ir 2) daromos nusikalstamos veikos socialinės reikšmės suvokimas[8]. Panašiai veikos pavojingo pobūdžio suvokimą apibrėžia S. Bikelis teigdamas, kad veikos pavojingo pobūdžio suvokimo prielaida yra faktinių nusikalstamos veikos aplinkybių suvokimas[9]. Mokslininko nuomone, faktinės aplinkybės suvokimas apima du

7 Skirmantas Bikelis, *Tyčinė kaltė baudžiamosios teisės teorijoje ir teismų praktikoje* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007), 50.

8 Vytautas Piesliakas, *Lietuvos Baudžiamoji Teisė, 1 knyga* (Vilnius: Justitia, 2009), 360; Skirmantas Bikelis, „Nusikalstamos veikos pavojingo pobūdžio suvokimas tyčioje“, *Jurisprudencija* 60 (2004): 63-73, 64; Avtorskij Kolektiv pod redakcijai A. I. Raroga, Rosijskoje Ugolovnoje Pravo (Moskva: 2003), 167.

9 Bikelis, *supra note*, 8: 65.

būtinus aspektus – aplinkybės fizinių savybių suvokimą ir jos socialinės reikšmės (turinio) suvokimą[10]. Taigi, norint konstatuoti asmens tyčią ar neatsargumą, be nusikalstamos veikos objekto suvokimo būtina nustatyti: ar asmuo suvokė, kokią pavojingą veiką realizavo, kokiu būdu buvo padaryta veika, koks yra nusikalstamos veikos dalykas, kokie padariniai kilo, kokie įrankiai buvo panaudoti ir kt. Visų šių objektyviųjų požymių atspindys nusikalstamą veiką padariusio asmens sąmonėje suteikia jam galimybę suprasti, kokioms socialinėms vertybėms yra keliamas pavojus ar daroma žala[11]. Gebėjimas suvokti savo veikos socialinę reikšmę būdingas kiekvienam pakaltinamam ir įstatymo nustatyto amžiaus žmogui remiantis jo gyvenimiška patirtimi, išsilavinimu ir moralės nuostatomis. Vadinasi, nustatant pavojingą veiką padariusio asmens kaltės intelektualinį turinį svarbu įvertinti, kokį veikos pavojingumo laipsnį jis suvokė. „Pavojingumo laipsnis" yra antras nusikalstamų veikų pavojingumui matuoti vartojamas terminas, kurį apibūdina kiti objektyvieji požymiai – tai nusikalstamos veikos padarymo būdas (intensyvumas), veikos dalykas, panaudotos priemonės, padariniai, taip pat kai kurie subjektyvūs požymiai – veikos motyvai ir tikslas[12]. Būtent fakultatyviųjų požymių kruopšti analizė leis tinkamai įvertinti veikos pavojingo pobūdžio suvokimo laipsnį.

Atsižvelgiant į tai, kas pasakyta, manytina, kad kaltinamasis gali suvokti ir įvertinti savo elgesio pavojingumo laipsnį ir tada, kai nesuvokia tiesioginės baudžiamojo įstatymo saugomos vertybės. Be asmens psichinio santykio su veikos objektu, būtina įvertinti asmens psichinį santykį su kitais pagrindiniais ir fakultatyviais požymiais. Tikėtina, kad tokiais atvejais nusikalstamos veikos subjektu gali būti asmuo, net ir nesusipažinęs su BK specialios dalies dispozicija, remdamasis socialiniu veikos vertinimu ir moralės nuostatomis gali suvokti nusikalstamos

10 Bikelis, *supra note*, 8: 64.

11 Raroga, *supra note*, 8: 167.

12 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2022 m. vasario 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-35-719/2022".

veikos pavojingumą. Taigi, autoriaus nuomone, pagrindinis požymis, lemiantis nusikalstamos veikos pavojingumo suvokimo laipsnį, yra BK specialios dalies straipsniuose įvardytų pavojingos veikos požymių suvokimas.

Manytina, kad BK 15 straipsnio 1 ir 2 dalių formuluotės „suvokė daromos veikos pavojingą pobūdį" yra netikslios ir turi būti aiškinamos kaip „suvokė daromos veikos pavojingą pobūdį ir laipsnį". Ištyrus ir įvertinus veiką padariusio asmens santykį su nusikalstamos veikos pavojingumo laipsniu galima padaryti bendrą išvadą apie nusikalstamos veikos pavojingumą įstatymo saugomiems teisinėms gėriams, tiksliau, nustatyti asmens psichinį santykį su daromos veikos pavojingumo suvokimu ir padarinių numatymu.

2. Nusikalstamos veikos rizikingumo suvokimo samprata, atskyrimas nuo pavojingo pobūdžio suvokimo

Nesunku pastebėti, kad įstatymų leidėjas BK 16 straipsnio 2 ir 3 dalyse apibūdindamas nusikalstamo pasitikėjimo intelektualųjį momentą nurodo tik pavojingą veiką padariusio asmens psichinį santykį su padarinių numatymu. Dar daugiau, netiesioginės tyčios ir nusikalstamo pasitikėjimo psichinis santykis su padariniais formuojamas identiškai. Dėl šios priežasties gali atrodyti, kad šios kaltės rūšys skiriasi tik valiniu momentu. Tačiau tai nėra tiesa. Dalis mokslininkų naudojasi BK 16 straipsnio spraga ir išreiškia poziciją, kad esant nusikalstamam pasitikėjimui, kaltininkas nesuvokia savo veikos pavojingumo, kad pagrindinis nusikalstamo pasitikėjimo požymis yra pareiga ar galimybė tai suvokti[13]. Iš tiesų, toks asmens psichinio santykio su pavojinga veika esant nusikalstamam pasitikėjimui aiškinimas yra klaidingas, kadangi tampa neaišku, kaip atriboti asmens psichinį santykį su veika esant nusikalstamam nerūpestingumui.

Vis dėlto, nepaisant BK 16 straipsnio 2 dalies apibrėžimo, doktrinoje ir praktikoje sutariama, kad nusikalstamo pasitikėjimo esmė slypi asmens pasitikėjimo

13 Gintarė Stasiulytė, *Netiesioginės tyčios ir nusikalstamo pasitikėjimo atribojimo problemos* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. Prieiga per ELABa – Nacionalinė Lietuvos Akademinė Elektroninė Biblioteka, 2017), 22, 23.

lengvabūdiškume, nes asmuo neapgalvoja savo veiksmų ir pasitiki tam tikromis aplinkybėmis, kurios užkirs kelią žalingiems padariniams[14]. Paprastai tyčiniuose nusikalstamuose veikose galima įžvelgti adekvatumą (proporcingumą) tarp to, ką padarė asmuo, ir dėl ko kilo padariniai, o neatsargiuose nusikaltimuose veikose toks atitikmuo nėra įžvelgiamas[15]. Būtent tai ir lemia, kad nusikalstamo pasitikėjimo intelektualiam kaltės momentui labiau būdingas rizikingumo pažeisti tam tikrą įstatymo saugomą vertybę suvokimas.

Išsamiai nusikalstamo pasitikėjimo turinys buvo aptartas vienoje iš LAT nutarčių, kurioje buvo nurodyta, *kad kaltininkas suvokia, kad veikia rizikingai, nes paprastai pažeidžia kokias nors taisykles, instrukcijas ir pan., kurių privalo laikytis ir kartu numato tokią savo elgesio abstrakčią pavojingų padarinių atsiradimo galimybę*[16]. Toks nedrausmingumas, neatsakingas požiūris į įstatymo saugomus teisinius gėrius dažniausiai lemia pavojingų padarinių kilimą. Įprastai veikos objektyvus pavojingumas esant nusikalstamam pasitikėjimui yra kur kas mažesnis nei esant netiesioginei tyčiai, būtent dėl to asmens sąmonėje veika suvokiama kaip rizikinga. Atskleisdamas asmens intelektualųjį kaltės turinį esant nusikalstamam pasitikėjimui teismas pažymėjo, kad asmuo *ne šiaip tikisi sėkmės, kad galbūt padariniai dėl jo veikos nekils, bet ir vertina savo veikimo (neveikimo) pobūdį, situaciją, kurioje daroma veika, ir yra įsitikinęs, jog egzistuoja konkrečios aplinkybės (aplinkybė), kurios būtent jo sukurtoje situacijoje užkirs kelią pavojingiems padariniams. Tokiomis aplinkybėmis, kaltininko nuomone, gali būti jo paties asmeninės savybės (patirtis, meistriškumas, jėga ir pan.), kitų įvykyje dalyvaujančių (galinčių dalyvauti) asmenų žinomas, prognozuojamas, atsargus ir pan. elgesys; situacijos, kurioje kaltininkas veikia, ypatumai (nuspėjamas kitų asmenų elgesys ir pan.);*

14 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2008 m. liepos 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-299/2008“.

15 Jolita Šukytė, „Neatsargios kaltės numatymo nusikalstamų veikų sudėtyse problemos“, *Socialinių mokslų studijos* 5 (2) (2013): 669, 657.

16 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. gruodžio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-498-746/2015“.

kaltininko naudojamų įrankių, priemonių kokybė, patikimumas ir pan.[17].

Paminėtina, kad tiek pavojinga, tiek rizikinga veika gali sukelti sunkiausius padarinius, nors esant rizikingumui tikimybė, kad nukentėjusiam asmeniui bus sunkiai sutrikdyta sveikata ar net atimta gyvybė, yra kur kas mažesnė. Tinkamas kaltės turinio nustatymas tokiais atvejais negali priklausyti nuo kilusių padarinių, į pirmą planą iškyla veikos pavojingumo laipsnį ir padarinių numatymą apibūdinančių požymių analizė ir vertinimas, kurių pagrindu bandoma nustatyti asmens kaltės turinį[18].

Kaip ir buvo paminėta, paprastai daromos veikos rizikingumo suvokimas konstatuojamas tada, kai asmuo pažeidžia norminių aktų reikalavimus ir tiesiogiai nesikėsina į įstatymo saugomas vertybes. *G. M. nuteistas už tai, kad, <...> vairuodamas automobilį <...> pažeidė Kelių eismo taisyklių 9, 127, 128 punktų reikalavimus: sukeldamas pavojų kitiems eismo dalyviams, pasirinkdamas važiavimo greitį, turėdamas atsižvelgti į važiavimo sąlygas, ypač į kelio ir meteorologines sąlygas, kad galėtų sustabdyti transporto priemonę iki bet kurios iš anksto numatomos kliūties, sulėtinti greitį ir prireikus sustoti, jeigu to reikia dėl susidariusių aplinkybių, neatsižvelgė į meteorologines sąlygas, nepasirinko saugaus greičio ir automobilio nesustabdė, dėl to partrenkė jo važiavimo kryptimi keliu einančią pėsčiąją A. Z. ir padarė <...> nesunkų sveikatos sutrikdymą.*[19] Kaip matyti iš įvykio aplinkybių, G. M. pažeisdamas kelių eismo taisykles negalėjo konkrečiai numatyti, kam ir kokią žalą gali padaryti, be to, greičiausiai nuteistasis buvo įsitikinęs, kad egzistuoja konkrečios aplinkybės (aplinkybė), kurios būtent jo sukurtoje situacijoje užkirs kelią pavojingiems padariniams, t. y.: *jo paties asmeninės savybės (patirtis, meistriškumas, jėga ir pan.), kitų įvykyje dalyvaujančių (galinčių dalyvauti) asmenų*

17 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. gruodžio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-498-746/2015“.

18 Vytautas Piesliakas, „Kaltės turinio nustatymo problemos bylose dėl nusikaltimų žmogaus gyvybei ir sveikatai“, *Socialinių Mokslų Studijos* 4 (2009): 7-24, 8.

19 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2021 m. vasario 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-18-976/2021“.

žinomas, prognozuojamas, atsargus ir pan. elgesys. Būtent tai yra vienas iš esminių skirtumų tarp veikos pavojingo pobūdžio ir rizikingumo suvokimo. Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad nustatant asmens psichinį santykį su daroma veika, t. y. sprendžiant, ar asmuo suvokė daromos veikos pavojingą pobūdį ar rizikingumą, galima remtis padarinių kilimo tikimybe. Kaip ir buvo minėta, paprastai esant neatsargiai kaltės formai padariniai nėra tokie adekvatūs ir proporcingi. Logiška, kad kuo didesnę padarinių kilimo tikimybę suvokia asmuo, tuo mažiau tikėtina, kad jo psichinis santykis su veika atitiks rizikingumo suvokimą. Šis kaltės turinio nustatymo kriterijus bus plačiau aptartas kitoje straipsnio dalyje.

Taigi, siekiant atriboti veikos pavojingumą nuo rizikingumo, pirmiausia būtina detaliai ištirti ir įvertinti visas objektyvias nusikalstamos veikos padarymo aplinkybes. Objektyvių požymių nustatymas turi itin reikšmingas, kadangi argumentai ir išvados dėl kaltės formos ir turinio iš esmės priklauso nuo objektyviųjų sudėties požymių, t. y. kokie nusikaltimo padarymo įrankiai buvo panaudoti, sužalojimų kiekis, sužalojimų vieta, jų nutraukimo priežastis, kaltininko ir nukentėjusiojo tarpusavio santykiai, elgesys įvykio metu, taip pat prieš nusikaltimą ir po jo padarymo, ir kt.[20]. Tik nusikalstamos veikos aplinkybės atskleidžia tikruosius asmens ketinimus.

Teisės doktrinoje neretai nurodoma, kad asmeniui elgiantis nusikalstamai pasitikinčiai, veikos pobūdžio vertinimas kaip rizikingo yra suponuotas padarinių numatymo. Šis rėmimasis asmeniui žinomų padarinių kilimo tikimybe, lemiančių veiksnių visuma ir pagrindžia psichinio santykio su veika vertinimą kaip rizikingo, bet ne pavojingo baudžiamojo įstatymo saugomų vertybių atžvilgiu[21].

3. Kaltė ir jos pagrindimas smurtinio pobūdžio nusikalstamose veikose

Viena iš pagrindinių problemų tiriant ir vertinant veiką padariusio asmens

20 Piesliakas, *supra note*, 18: 7-24, 11; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2020 m. gegužės 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-115-788/2020“.

21 Šukytė, *supra note*, 15: 669, 659.

kaltės turinį iškyla tada, kai veikos pavojingumas neatitinka tų padarinių, kurie atsirado. Pavyzdžiui, kai kaltinamasis atima gyvybę, suduoda vieną smūgį į galvą, krūtinę ar pilvą. Taip pat neretas atvejis, kai nukentėjusysis miršta nuo traumų, kurias patiria krisdamas. Tačiau būtų klaidinga traktuoti padarinius kaip pagrindą asmens padarytai veikai kvalifikuoti, nes kvalifikuojant veiką, kai padaryta tyčia ar neatsargumas, svarbu išlaikyti balansą tarp objektyvių ir subjektyvių nusikalstamo sudėties požymių[22].

Sunkus sveikatos sutrikdymas ar mirties sukėlimas, kai prieš nukentėjusįjį panaudojamas ne itin intensyvus smurtas, yra retas, bet teismų praktikoje pasitaikantis reiškinys[23]. Lietuvos teismų praktikoje vyrauja tendencija tokias nusikalstamas veikas vertinti kaip padarytas esant netiesioginei tyčiai. Tačiau pasitaiko išimčių. Pavyzdžiui, kai konflikto metu suduodamas vienas smūgis į veidą ir nukentėjusysis nuo suduoto smūgio krisdamas trenkiasi galva į grindinį ir miršta[24], arba kai žodinio konflikto metu nuteistasis tyčia ramentu suduoda vieną smūgį į lūpas ir smakrą, dėl ko nukentėjusysis praranda pusiausvyrą, trenkiasi veidu į grindinį ir po kurio laiko miršta[25]. Išoriškai abi veikos yra labai panašios, tačiau pirmuoju atveju asmuo buvo nuteistas pagal BK 129 straipsnio 1 dalį, o antruoju atveju – pagal BK 132 straipsnio 1 dalį. Pirmuoju atveju teismas nurodė, kad *nuteistasis V. K., elgdamasis aptartu būdu, suprato savo veiksmų pavojingumą kito žmogaus gyvybei, numatė, kad jie gali sukelti sunkius padarinius, iš jų – ir mirtinus, ir nors nenorėjo atimti gyvybės nukentėjusiajam, tačiau sąmoningai leido šiems padariniams kilti, t. y. netiesiogine tyčia nužudė kitą žmogų*[26]. Dar daugiau,

22 Piesliakas, *supra note*, 18: 7-24, 10.

23 Tomas Girdenis, „Nužudymo vienu ar keliais smūgiais kvalifikavimo problemos Lietuvos aukščiausiojo teismo praktikoje“, iš *Globalizacijos iššūkiai baudžiamajai justicijai: recenzuotų mokslinių straipsnių baudžiamosios teisės, bausmių vykdymo ir baudžiamojo proceso klausimais rinkinys* (2014), 187-202, 187.

24 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2020 m. birželio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-153-511/2020“.

25 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2019 m. sausio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-74-788/2019“.

26 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2020 m. birželio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-153-511/2020“.

teismas atkreipė dėmesį į panaudoto smurto pobūdį ir intensyvumą – tai, teismo manymu, patvirtina nuteistojo netiesioginės tyčios turinį. Antroje byloje teismas savo sprendimą motyvavo tuo, kad *suduodamas nukentėjusiajam smūgį ramentu, P. V. nesuvokė, kad kelia pavojų jo gyvybei, nenumatė, kad dėl smūgio šis gali griūti ir patirti mirtiną traumą. Kita vertus, nuteistasis turėjo ir galėjo numatyti, kad bet koks ramento panaudojimas prieš kitą žmogų, net ir norint tik jį pagąsdinti, gali lemti neigiamų padarinių kito žmogaus sveikatai ar gyvybei atsiradimą (nusikalstamas nerūpestingumas), taigi privalėjo susilaikyti nuo tokio pavojingo elgesio*[27].

Iš dalies tokie sprendimai atrodo nelogiški. Autorius tokią teismų praktiką vertina kritiškai, kadangi tampa neaišku, kokiais atvejais asmuo, suduodamas vieną smūgį į galvą ar pilvą, gali suvokti tokios veikos pavojingumą žmogaus gyvybei, o kokiais ne. Išties teismų praktikoje teisingai nurodoma, kad *suaugęs, normalaus protinio išsivystymo žmogus, kad ir vieną kartą visa jėga smūgiuodamas į kito žmogaus gyvybei svarbų organą, negali nesuprasti, kad nuo tokio pavojingo veikimo kitas žmogus gali nugriūti, pavojingai susitrenkti galvą ar kitaip susižaloti, patirti įvairių traumų ir komplikacijų, tarp jų ir tokių, kurios gali lemti jo mirtį.* Nepaisant to, net ir nedidelio pavojaus įstatymo saugomiems objektams suvokimas savaime negali būti pripažįstamas kaip atitinkantis vidinį (psichinį) santykį, numatytą netiesioginėje tyčioje. Dėl šios priežasties teisiškai vertinant nusikalstamų veikų aplinkybes atriboti veikos pavojingumo nuo rizikingumo tampa neįmanoma. Nors Aukščiausiojo Teismo praktikoje nurodoma, kad *kvalifikuojant įvairių konfliktų metu padarytą gyvybės atėmimą kaip nužudymą ar neatsargų gyvybės atėmimą, atsižvelgtina į unikalią byloje esančių aplinkybių visumą*[28], neretai teismai apsiriboja tik formaliu kaltės turinio atpasakojimu, kad kaltininkas suvokė, kad kelia pavojų gyvybei, numatė, kad gali atimti gyvybę, ir nors nenorėjo atimti

27 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2019 m. sausio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-74-788/2019“.

28 *Ibid.*

gyvybės, tačiau sąmoningai leido tokiems padariniams atsirasti[29].

Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad Kasacinis teismas nustatydamas kaltės turinį savo jurisprudencijoje yra ne kartą atsižvelgęs į kaltinamojo elgesį iš karto po nusikalstamos veikos padarymo. Priklausomai nuo to, ar kaltinamasis gaivino nukentėjusį, ar padėjo jam atsikelti, ar pasiūlė iškviesti greitąją medicinos pagalbą ir pan.[30], tai gali papildomai patvirtinti arba paneigti tyčios ar neatsargumo kaltininko veikoje buvimą. Antai prieš tai minėtoje byloje, kurioje V. K. sudavė vieną smūgį kumščiu į nukentėjusiojo galvą, apie netiesioginę tyčią nužudyti teismo manymu liudija pagalbos neiškvietimas sunkiai sužalotam ir be sąmonės paliktam nukentėjusiajam. Iš dalies tokią teismų poziciją galima kvestionuoti, kadangi reikia turėti omenyje, kad vidiniai išgyvenimai ir elgesys po nusikalstamos veikos iš esmės neįeina į kaltės momentų (intelektualųjį ar valinį) turinį, todėl tai negali būti suprantama kaip aplinkybė, apibūdinanti asmens kaltės turinį veikos padarymo metu[31]. Tačiau esama ir priešingų nuomonių, pvz., T. Girdenis atkreipia dėmesį į tai, kad kaltininko elgesys po nusikalstamos veikos yra itin svarus argumentas nustatant valinį momentą[32]. Mokslininkas nurodo, kad vieno ar kelių smūgių sudavimas neparodo, kad kaltininkas suvokia didelę mirties tikimybę, tačiau tai nereiškia, kad šis suvokimas negali atsirasti jau po atlikto smūgio, matant, kad nukentėjusysis nejuda, nereaguoja, negali paeiti.

Kitoje byloje *V. L. nuteistas už tai, kad <...>, būdamas apsvaigęs nuo alkoholio, tyčia nužudė savo šeimos narį – sugyventinę M. E., t. y. tarpusavio konflikto metu sudavė jai vieną smūgį į pilvą, taip padarė didžiosios taukinės ir plonųjų žarnų pasaito plyšimą su aplinkinėmis kraujosruvomis minkštuose audiniuose, to*

29 Girdenis, *supra note*, 23: 187-202, 190.

30 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2022 m. birželio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-144-489/2022“; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. vasario 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-54-677/2015“; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. lapkričio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-394/2010“.

31 Raroga, *supra note*, 8: 158.

32 Girdenis, *supra note*, 23: 187-202, 191.

komplikacija – vidinis kraujavimas į pilvaplėvės ertmę, ūmus širdies ir kvėpavimo veiklos sutrikimas, nuo to nukentėjusioji M. E. mirė[33]. Šioje byloje Aukščiausiasis teismas remdamasis ankstesne teismų praktika konstatavo, kad V. L. veika atitinka netiesioginės tyčios turinį. Teismas nurodė, kad *nukentėjusiajam mirus nuo tokio smūgio sukeltų padarinių, net ir tuo atveju, kai kaltininkas to nenorėjo ir nesitikėjo, daroma išvada, kad, pasirinkęs tokį pavojingą elgesio būdą, laiku nesusilaikęs nuo jo, kaltininkas parodė savo abejingumą dėl to, kad nukentėjusysis gali patirti mirtiną traumą, taigi sąmoningai leido mirčiai kilti.* Pastebėtina, kad teismo argumentai yra itin formalūs, pasigendama vidinio santykio su pavojinga veika ir padarinių numatymo atskleidimo. Vertindamas padarinių numatymą teismas apsiriboja tradicine formuluote, kad *suaugęs, normalaus protinio išsivystymo žmogus, kad ir vieną kartą visa jėga smūgiuodamas į kito žmogaus gyvybei svarbų organą, negali nesuprasti, kad nuo tokio pavojingo veikimo kitas žmogus gali pargriūti, pavojingai susitrenkti galvą ar kitaip susižaloti, patirti įvairių traumų ir komplikacijų, tarp jų ir tokių, kurios gali lemti jo mirtį.* Tačiau atrodo neįtikinama, kad V. L. smurtaudamas prieš sugyventinę suvokė realią mirties tikimybę, veikos padarymo būdas taip pat patvirtina rizikingumo, o ne pavojingumo žmogaus gyvybei suvokimą. Objektyviai vertinant, tokios veikos kaip asmens pastūmimas, smūgio (ar kelių smūgių) sudavimas į pilvą, petį, kojį ar net galvą negali asmens sąmonėje būti suvokiamos kaip pavojingo pobūdžio žmogaus gyvybei, tačiau priklausomai nuo kitų aplinkybių (pvz., jei nukentėjęs asmuo yra neblaivus ar bejėgiškos būklės dėl fizinių ypatumų), asmuo gali suvokti tokios veikos rizikingumą žmogaus gyvybei. Jeigu palygintume šią situaciją su kita byla, kurioje *D. B. buvo nuteistas pagal BK 135 straipsnio 1 dalį už tai, kad sunkiai sutrikdė žmogui sveikatą: <...> bute, konflikto metu tyčia ne mažiau kaip vieną kartą smogė nenustatytu įrankiu E. T. į galvą ir ne mažiau kaip septynis kartus smogė kumščiu į galvą bei*

33 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2022 m. kovo 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-47-648/2022“.

įvairias kūno vietas, nekyla abejonių, kad šios veikos pavojingumas žmogaus gyvybei yra didžiausias iš visų aukščiau minėtų. Nusikalstamos veikos pavojingumo laipsnis, t. y. padarymo būdas, intensyvumas ir panaudotos priemonės iš esmės tik patvirtina veikos pavojingumo pobūdį žmogaus gyvybei. Nereti atvejai, kai asmuo prieš kitą žmogų panaudoja ypatingą įrankį, kurį retas ryžtųsi panaudoti net konfliktinėje situacijoje, – peilį (ar panašų įrankį) ir suduodą vieną ar kelis smūgius į gyvybiškai svarbias kūno sritis. Tokios veikos pavojingas pobūdis ir padarinių kilimo tikimybė yra dar didesnė. Kyla klausimas: kodėl tokiais atvejais kaltininkui nėra inkriminuojamas pasikėsinimas nužudyti, kai nukentėjusysis lieka gyvas.

Manytina, kad nusikaltimų žmogaus gyvybei ir sveikatai objekto ypatumas, tiksliau kalbant, šių teisinių vertybių neatskiriamumas vienas nuo kito (gyvybė negali egzistuoti be sveikatos ir atvirkščiai) lemia tai, kad suaugęs, normalaus protinio išsivystymo žmogus panaudodamas smurtą prieš kitą žmogų (net ir objektyviai ne itin pavojingą) pirmiausia suvokia veikos pavojingumą žmogaus sveikatai. Būtent kaltininko vidinis santykis su pavojinga veika ir padarinių numatymo laipsnis tai tik patvirtina. Tačiau priklausomai nuo pasirinkto veikos būdo jis gali suvokti ne tik veikos pavojingumą sveikatai ir rizikingumą gyvybei, t. y. vertinant tokio pobūdžio veikas turi būti atskirai vertinamas veikos pavojingo pobūdžio suvokimas žmogaus sveikatai ir gyvybei.

4. Padarinių numatymas suvokiant nusikalstamos veikos pavojingumą / rizikingumą

Antroji intelektualiojo kaltės momento dedamoji – tai pavojingos veikos padarinių numatymas. Autoriaus nuomone, padarinių numatymas yra vienas iš turiningiausių kaltės elementų, iš esmės lemiančių veiką padariusio asmens kaltės formą ir rūšį. Deja, bet Aukščiausiasis Teismas formuodamas praktiką ypač daug dėmesio šiam kaltės elementui neskiria ir paprastai tik apsiriboja išvada,

kad asmuo būdamas suaugęs ir normalaus protinio išsivystymo numatė, kad gali atimti nukentėjusiam gyvybę.

Pavojingų padarinių numatymas yra suprantamas kaip neteisėtai veikiančio asmens sąmonėje iškylantis vaizdas, kuriame jis aiškiai mato savo veiksmų padarinius, kurie įvyks ar gali įvykti dėsninga seka. Intelektualaus kaltės turinio nustatymas materialiomis sudėtimis aprašytose nusikalstamose veikose neapsiriboja tik daromos veikos pavojingo pobūdžio suvokimo nustatymu. Todėl konstatuojant asmens tyčią ar neatsargumą būtina nustatyti, kad asmuo numatė dėl jo pavojingos veikos (veikimo, neveikimo) galinčius kilti padarinius. Be to, kvalifikuojant asmens veiką kaip padaryta tyčia ar dėl neatsargumo būtina atsižvelgti į atitinkamai kaltės formai būdingą padarinių numatymo laipsnį. Akivaizdu, kad asmuo ne visada gali numatyti tam tikro poelgio rezultatus (padarinius), pvz., priklausomai nuo asmens intelektinio išsivystymo, amžiaus, gyvenimiškos patirties ir kitų aplinkybių žmogus gali nenumatyti tam tikros veikos padarinių. Antai asmeniui, užsiiminėjančiam kovos menais, gydytojui ir paaugliui suduodant vieną smūgį į galvą, gyvybės atėmimo numatymas, tikėtina, kad skirsis. Be to, teisės doktrinoje ir teismų praktikoje laikomasi pozicijos, kad žmogus vis dėlto negali numatyti padarinių, kurie kyla iš atsitiktinio priežastinio ryšio. Tačiau pagrindinis klausimas, kuris iškyla nustatant intelektualųjį kaltės turinį: kokį padarinių kilimo laipsnį turi suvokti asmuo esant netiesioginiai tyčiai ir nusikalstamam pasitikėjimui? Paprastai teismų praktikoje apsiribojama tik fakto, kad asmuo numatė padarinius, nustatymu ir tik retais atvejais pažymima, kad asmuo suvokė, kad sunkių padarinių kilimo tikimybė buvo akivaizdi, labai akivaizdi, reali[34].

Nors įstatymų leidėjas BK 15 ir 16 straipsniuose netiesioginės tyčios ir nusikalstamo pasitikėjimo padarinių numatymo laipsnį apibrėžia identiškai ir nedetalizuoja jų numatymo laipsnio, vis dėlto pripažintina, kad intelektualinis kaltės momentas, susijęs su padarinių numatymo lygiu netiesioginėje tyčioje ir

34 Girdenis, *supra note*, 23: 187-202, 191.

nusikalstame pasitikėjime, nėra analogiškas. Tai reikštų, kad netiesioginei tyčiai ar nusikalstamam pasitikėjimui konstatuoti nepakaktų nustatyti bet kokio laipsnio padarinių kilimo galimybės suvokimo. Priklausomai nuo veikos pavojingo pobūdžio, kaltinamojo valios ir kitų su veika susijusių objektyvių aplinkybių, padarinių kilimo tikimybė asmens sąmonėje gali būti suvokiama kaip neišvengiama, reali ir mažai tikėtina. Akivaizdu, kad kuo mažesnė padarinių kilimo tikimybė nusikalstamą veiką padariusio asmens sąmonėje, tuo labiau tikėtina, kad katės forma atitiks nusikalstamo pasitikėjimo ar net nerūpestingumo turiniui[35].

Atsižvelgdamas į numatymo laipsnio sąvokos paskirtį baudžiamojoje teisėje, S. Bikelis siūlo išskirti tris numatymo laipsnius, kai: 1) kaltininkas numato padarinius kaip praktiškai neišvengiamus; 2) jis numato padarinius kaip gana tikėtinus; 3) padariniai numatomi kaip nelabai tikėtini[36]. Vis dėlto, net ir diferencijavus padarinių numatymą į tris kategorijas būtų pakankamai sunku atriboti padarinių numatymą kaip gana tikėtiną ir nelabai tikėtiną.

Viena iš įdomesnių baudžiamųjų bylų, kurioje teismų išvados dėl nuteistųjų kaltės formos nesutapo ir kurią Aukščiausiasis Teismas perdavė nagrinėti iš naujo apeliacine tvarka[37]: *V. R. ir L. R., tiksliai nenustatytu laiku, būdami apsvaigę nuo alkoholio, tai turėjo įtakos nusikalstamos veikos padarymui, po automobiliu rado nukentėjusiąją G. M., kuri dėl užvažiavusio automobilio buvo praradusi sąmonę, po to V. R. ir L. R. iš po minėto automobilio ištraukė G. M., patikrino jai pulsą, dėl apsvaigimo, sumišimo ar asmeninio nepatyrimo objektyviai neįvertino G. M. būklės, t. y. V. R. ir L. R. neįsitikino, ar ji gyva, to nenumatė, nors galėjo ir privalėjo tai numatyti, todėl nesiėmė būtinų priemonių sąmonės netekusiai G. M. gaivinti, toliau elgdamiesi nusikalstamai nerūpestingai ir aplaidžiai, įkėlė G. M. į minėto automobilio bagažinę, nuvežė be sąmonės esančią G. M. prie upės ir įmetė G. M. į upę, ten*

35 Bikelis, *supra note*, 8: 63-73, 68.

36 Bikelis, *supra note*, 7: 114.

37 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2020 m. liepos 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-54-628/2020“.

įvykus mechaninei asfiksijai dėl kvėpavimo takų uždarymo vandeniu, G. M. mirė, taip dėl neatsargumo atėmė nukentėjusiajai G. M. gyvybę. Apeliacinis teismas išnagrinėjęs bylą pripažino, kad pirmosios instancijos teismas padarė neteisingą išvadą, kad V. R. ir L. R. veikė netiesiogine tyčia ir perkvalifikavo veiką iš BK 129 straipsnio 1 dalies į BK 132 straipsnio 1 dalį. Iš tikrųjų nustatytos nusikalstamos veikos aplinkybės leidžia suabejoti, ar nuteistieji veikos padarymo metu numatė, kokius padarinius sukels jų pavojinga veika. Teisėjų kolegija konstatavo, kad *bylos duomenimis jų tyčia – konkrečiai, kad jie veždami ir išmesdami nukentėjusiąją į upę aptiko gyvybės požymius – nėra nustatyta*[38]. Taip pat teisėjų kolegija nurodė, kad *nuteistųjų elgesys buvo itin lengvabūdiškas ir neatsakingas: V. R. užvažiavus ant G. M., kažkokių veiksmų galutinai įsitikinti, ar nukentėjusioji gyva, išskyrus minėtą pulso matavimą, nuteistieji nesiėmė; be to, nebandė jos nei gaivinti patys, nei iškviesti greitąją pagalbą, taip net ir pagal savo klaidingą įsitikinimą, kad esą „jau viskas", nukentėjusiajai užkirsdami nors ir menkiausią šansą būti išgelbėtai. Atsižvelgiant į išdėstytų aplinkybių visumą, nuteistųjų veiksmai atitinka BK 132 straipsnio 1 dalies požymius – nusikalstamą nerūpestingumą*[39]. Vertinant nuteistųjų intelektualųjį kaltės momento turinį pagal tai, kas pasakyta, matyti, kad V. R. ir L. R. išmesdami nukentėjusios kūną į upę negalėjo suvokti veikos pavojingumo nei sveikatai, nei gyvybei, kadangi jie buvo įsitikinę, kad G. M. gyvybė nutrūko. Atitinkamai, negalėdami suvokti daromos veikos pavojingumo įstatymo saugomiems gėriams, nuteistieji negalėjo numatyti tokios veikos padarinių, kadangi jie tik norėjo atsikratyti kūno ir nuslėpti nusikalstamos veikos padarymą, o ne nužudyti G. M. Tad, autoriaus nuomone, šioje byloje Apeliacinis teismas tinkamai įvertino nusikalstamos veikos turinį.

Svarbu pažymėti, kad veikos pavojingo pobūdžio suvokimas, padarinių numatymas ir padarinių norėjimas iš dalies yra susiję tarpusavyje, todėl neturi būti

38 „Lietuvos apeliacinio teismo 2022 m. sausio 28 d. nuosprendis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 1A-17-1076/2022".

39 *Ibid*.

vertinami izoliuotai vienas nuo kito. Logiška, kad kuo didesnę veikos padarinių tikimybę numato asmuo, tuo labiau tikėtina, kad jis veikos darymo metu suvokia veikos pavojingumą įstatymo saugomiems vertybėms. Be to, sutiktina su teiginiu, kad asmuo negali nesuvokti viso nusikalstamos veikos pavojingo pobūdžio, nenumatant vieno iš svarbiausių jo požymių – padarinių, kuriuos didele dalimi lemia nusikalstamos veikos pavojingumą. Atsižvelgiant į tai manoma, kad kuo didesnį veikos pavojingumo pobūdį suvokia veiką darantis asmuo, tuo didesnę padarinių tikimybę jis numato ir tuo labiau tikėtina, kad jis siekė tų padarinių. Teismų praktikoje pabrėžiama, kad kaip įrodinėjimo gairę – bet ne absoliučią taisyklę – galima formuoti prielaidą, kad *kuo didesne rizika uždrausto padarinio požiūriu pasižymi atliekamas veiksmas, tuo labiau įtikinamas yra tyčios nustatymas*[40].

Vis dėlto, kartais teismų praktikoje galima aptikti kvestionuojamų nusikalstamos veikos aplinkybių ir kaltės turinio vertinimą. Vienoje Aukščiausiojo teismo byloje *R. S. buvo nuteista už tai, kad dėl neatsargumo sunkiai sužalojo nukentėjusiąją naujagimę A. S., būtent: žinodama, kad laukiasi, elgėsi nerūpestingai ir buvo visiškai abejinga kūdikio vystymosi procesui – nesilankė pas gydytojus, nesidomėjo vaisiaus raida ir galimais rizikos veiksniais, 2019 m. (duomenys neskelbtini) d. vakare ir 2019 m. (duomenys neskelbtini) d. ryte prieš gimdymą vartojo alkoholį, dėl to 37 nėštumo savaitę <...> VšĮ Klaipėdos universitetinės ligoninės Akušerijos-ginekologijos departamente, <...>, būdama apsvaigusi nuo alkoholio (nustatyta 2,02 promilės etilo alkoholio koncentracija), pagimdė naujagimę – A. S., pastarosios kraujyje nustatyta mirtina 4,09 promilės etilo alkoholio koncentracija. Tai sukėlė naujagimei hipoksiją ir centrinės nervų sistemos pažeidimą, tai atitinka sunkų sveikatos sutrikdymą. Taip R. S. dėl neatsargumo sunkiai sutrikdė nukentėjusiosios naujagimės A. S. sveikatą*[41]. Šioje byloje teismas vertindamas nustatytas nusikalstamos veikos

40 „Lietuvos apeliacinio teismo 2022 m. sausio 28 d. nuosprendis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 1A-17-1076/2022“.

41 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2021 m. vasario 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-1-942/2021“.

aplinkybes ir surinktų įrodymų visumą konstatavo, kad pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai pagrįstai konstatavo, kad R. S. veika padaryta dėl nusikalstamo nerūpestingumo, nors, autoriaus nuomone, objektyviosios nusikalstamos veikos aplinkybės pagrindžia netiesioginės tyčios kaltės turinį. Pirmiausia, nuteistoji pati patvirtino *žinojusi, kad turi lankytis pas gydytoją (pirmojo nėštumo metu tai ir darė), jai turėjo būti atliekamos tam tikros procedūros, taip pat žinojo, kad nėštumo metu turi visai nevartoti alkoholio, nes tai kenkia kūdikiui. Atitinkamai R. S. stiprųjį alkoholinį gėrimą vartojo suvokdama objektyviai galimą alkoholio žalą vaisiui. Taip pat nuteistoji, turėdama patirties apie nėštumo ir gimdymo procesą, turėjo ir galėjo numatyti, kad dėl jos nevienkartinio neigiamo elgesio vartojant stiprųjį alkoholinį gėrimą gali kilti pavojingi padariniai – žalingą poveikį gali patirti gimęs naujagimis.* Dėl šių aplinkybių atrodo neįtikinama, kad nuteistoji nesuvokė nei daromos veikos pavojingumo, nei rizikingumo jos organizme besivystančiam naujagimiui. Be to, pačios nuteistosios parodymai ir gyvenimiška patirtis kelia abejonių, kad ji nesuvokė veikos žalingumą nukentėjusiajai A. S. Ši byla iš esmės prieštarauja doktrinoje ir teismų praktikoje formuojamam intelektualiojo kaltės turinio elementui ir jo nustatymo kriterijams. Autoriaus nuomone, R. S. veika turėjo būti kvalifikuota pagal BK 135 straipsnio 1 dalį, esant netiesioginei tyčiai.

Išvados

Išanalizavus mokslininkų nuomonę ir teismų praktiką galima teigti, kad pavojingą veiką darantis ar padaręs asmuo ne visada gali suvokti tai, kokią įstatymo saugomą vertybę (objektą) jis pažeidė. Nepaisant to, veikos pavojingo pobūdžio suvokimą taip pat patvirtina tokių požymių suvokimas kaip pavojinga veika ir jos padarymo būdas, nusikalstamos veikos dalykas, panaudotos priemonės, motyvai ir tikslai. Neretai veikos pavojingumo suvokimą gali liudyti socialinės tokio poelgio reikšmės suvokimas.

Tokių objektyvių požymių kaip nusikalstamos veikos dalykas, nusikalstamos

veikos padarymo būdas, vieta, laikas, panaudotos priemonės, taip pat kai kurių subjektyvių požymių – veikos tikslo ir motyvų – kruopštus įvertinimas suteikia bylą nagrinėjantiems teismams galimybę nustatyti konkretų kaltinamojo psichinį santykį su daroma veika, t. y. ar kaltinamasis suvokė daromos veikos pavojingumą ar rizikingumą. Be to, manytina, kad nusikalstamos veikos subjekto amžius, gyvenimiška patirtis, išsilavinimas taip pat gali lemti didesnį ar mažesnį veikos pavojingo pobūdžio suvokimo laipsnį.

Atvejai, kai asmuo yra nužudomas vienu ar keliais smūgiais į galvą, krūtinę ar pilvą, manytina, neatitinka netiesioginės tyčios turinį ir turi būti kvalifikuojami kaip neatsargūs gyvybės atėmimai esant nusikalstamam pasitikėjimui. Paprastai tokių kategorijų bylose kaltinamųjų panaudotas fizinis smurtas nėra objektyviai tiek pavojingas, kad galima būtų konstatuoti, jog asmuo suvokė daromos veikos pavojingą pobūdį nukentėjusiojo gyvybei. Atitinkamai, konstatavus, kad asmuo suvokė daromos veikos rizikingą pobūdį žmogaus gyvybei, padarinių kilimo tikimybė kaltinamojo sąmonėje gali būti suvokiama tik kaip mažai tikėtina.

Atlikus teismų praktikos analizę paaiškėjo, kad pagrindinės kvalifikavimo problemos kyla dėl to, kad teismai neretai vengia išsamaus netiesioginės tyčios ar nusikalstamo pasitikėjimo intelektualinio turinio atskleidimo arba netinkamai įvertina nusikalstamos veikos fakultatyvias aplinkybes.

IMPLIED INTENTION AND CRIMINAL RELIANCE – LIMITATION ISSUES

Emil Oberlian

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary. This publication analyzes the content of the intellectual moment of indirect intent and criminal trust, and its limiting criteria in criminal acts against

another person regarding their health and life. Often, the actual border between these types of guilt is very slight, so the proper determination of the content of guilt is a prerequisite for correctly qualifying a criminal act committed by a person. Based on doctrine and court practice, the article examines: what circumstances of a criminal act a person must be aware of in order to state that they were aware of the dangerous nature of the act; and what criteria confirm that the person was aware of the riskiness of the act at the time of the act. In addition, the article examines aspects of the practice of the Supreme Court of Lithuania: signs that, in the opinion of the courts, testify to the perception of the dangerous nature or riskiness of the act; and how the mental relationship of a person in criminal acts against human life and health is assessed when non-intense violence is used. The analysis of court practice reveals that courts often make mistakes in assessing and determining the content of perpetrator's guilt. The second part of the article examines the second element of the intellectual moment of guilt – the anticipation of consequences. In the author's opinion, foreseeing consequences is one of the most meaningful elements of guilt that determine the form and type of guilt of the person who committed the act. Proper analysis and assessment of this feature is particularly important in determining the guilt of a person who has committed a crime, especially in criminal acts where the accused uses less intense violence.

Keywords: intent, negligence, indirect intent, criminal trust, awareness of the dangerous nature, awareness of the riskiness of the act, foreseeing the consequences.

MOKSLINĖS MINTIES ŠVENTĖ 2023

Studentų mokslinių straipsnių rinkinys

Mykolo Romerio universitetas

Vilnius, 2023

REDAKTORIŲ KOLEGIJA

Prof. dr. Eglė Bilevičiūtė (pirmininkė)
Dr. Kristina Kenstavičienė (vykdančioji redaktorė)

Prof. dr. Virginijus Bitė
Doc. dr. Raminta Bardauskienė
Prof. dr. Lyra Jakulevičienė
Doc. dr. Juozas Valčiukas
Prof. dr. Agnė Tvaronavičienė
Doc. dr. Dovilė Sagatienė
Prof. dr. Romas Prakapas
Prof. dr. Odeta Merfeldaitė
Prof. dr. Snieguolė Matulienė
Prof. dr. Birutė Pranevičienė
Prof. dr. Giedrė Valūnaitė-Oleškevičienė

Straipsnių recenzentai:

Aistė Augustauskaitė-Keršienė, Dainius Bernotas, prof. dr. Eglė Bilevičiūtė, doc. dr. Tomas Butvilas, doc. dr. Miglė Černikovaitė, prof. dr. Ieva Deviatnikovaitė, doc. dr. Jolita Dudaitė, dr. Gintarė Gulevičiūtė, prof. dr. Valdonė Indrašienė, Evelina Ivanauskienė, doc. dr. Violeta Jegelavičienė, prof. dr. Brigita Kairienė, Remigijus Kalašnykas, Agata Katkonienė, prof. dr. Inga Kudinavičiūtė-Michailovienė, dr. Pavelas Kujalis, Rūta Latinytė, prof. dr. Snieguolė Matulienė, prof. dr. Odeta Merfeldaitė, prof. dr. Lina Mikalonienė, dr. Jolita Miliuvienė, prof. dr. Liudmila Mockienė, Dovilė Murauskienė, prof. dr. Lina Novikovienė, prof. dr. Andrejus Novikovas, Brigita Palavinskienė, Alina Petrauskienė, doc. dr. Jolanta Pivorienė, prof. dr. Romas Prakapas, doc. dr. Asta Railienė, prof. dr. Rita Raudeliūnaitė, prof. dr. Vainius Smalskys, prof. dr. Andrius Stasiukynas, Ilona Šaltė, prof. dr. Giedrė Valūnaitė-Oleškevičienė, Marius Venskus, dr. Linas Žalneriūnas, doc. dr. Gintautė Žibenienė.

Visos leidinio ir leidybos teisės saugomos. Šio leidinio arba kurios nors jo dalies negalima taisyti, dauginti ar kitaip platinti autoriui ir leidėjui nesutikus.

© Autorių kolektyvas, 2023

ISSN 2783-8196

© Mykolo Romerio universitetas, 2023